

YEAR OF THE SQUIRREL 2020: AN OVERVIEW OF THE TOPIC AND EVENTS

Yulia Zizda¹ , Igor Zagorodniuk² , Sergiy Kharchuk²

Key words

squirrel, Year of Squirrel, symbol species, Theriological School, natural history education

doi

<http://doi.org/10.15407/TU2017>

Article info

submitted 01.10.2020
revised 06.12.2020
accepted 30.10.2020

Language

Ukrainian, English summary

Affiliations

¹Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine); ²National Museum of Natural History, NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Correspondence

Yulia Zizda; Uzhhorod National University, Zoological Museum, 54 Voloshin St, Uzhhorod, 88000 Ukraine; e-mail: julcha@ua.fm; orcid: 0000-0002-8337-327X

Abstract

An overview of information about the squirrel as one of the most notable symbol species is presented. This species is associated with a huge amount of etymological, folklore, historical, symbolic, environmental and research knowledge, initiatives, and research. That is why the squirrel has become one of the symbol species chosen by the Ukrainian Theriological Society in the cycle of annual actions "Years of Mammals". Therefore, this review is largely related to the events devoted to the Year of the Squirrel 2020 in Ukraine. Among the already traditional measures aimed at disseminating knowledge, the cycle "21 most famous facts" is presented: a collection of important information about the squirrel, its biological and behavioural characteristics, and its role in human society. Information on the use of squirrels in symbols—images on coats of arms of different cities, mentions in folklore, the use of images in other areas—is also considered. Information on the colour forms of this rodent is also given, which can be distinguished by acquaintance with squirrels common in Ukraine. Research and projects on squirrels conducted in Ukraine and neighbouring countries, including the preparation of scientific and student works, school projects and photo galleries, are noted separately. Information on the etymology and synonyms of the Ukrainian common name of the squirrel and the areas of their use are presented. The squirrel as a symbol species of 2020 in the activity of the Ukrainian Theriological Society was chosen as a symbol for the logo of the 27th Theriological School organised in Zalishchyky (the school was postponed due to the Covid pandemic). According to the established tradition, a gallery of images of the squirrel sent to the Council of the Society by Ukrainian colleagues was prepared, and the most interesting ones reflecting the plasticity of the species and the variability of its colouration are presented in this review. A photograph of the squirrel is placed on the cover of the current volume of the journal *Theriologia Ukrainica* (Vol. 20), and the volume itself contains two scientific articles on this species.

Cite as

Zizda, Yu., I. Zagorodniuk, S. Kharchuk. 2020. Year of the Squirrel 2020: an overview of the topic and events. *Theriologia Ukrainica*, 20: 150–157. [In Ukrainian, with English summary]

РІК ВИВІРКИ 2020: ОГЛЯД ТЕМИ ТА ПОДІЙ

Юлія Зізда¹, Ігор Загороднюк², Сергій Харчук³

¹ Ужгородський національний університет (Ужгород, Україна)

² Національний науково-природничий музей НАН України (Київ, Україна)

³ Українське теріологічне товариство НАН України (Київ, Україна)

Year of the Squirrel 2020: an overview of the topic and events. — Yu. Zizda, I. Zagorodniuk, S. Kharчук. — An overview of information about the squirrel as one of the most notable symbol species is presented. This species is associated with a huge amount of etymological, folklore, historical, symbolic, environmental and research knowledge, initiatives, and research. That is why the squirrel has become one of the symbol species chosen by the Ukrainian Theriological Society in the cycle of annual actions "Years of Mammals". Therefore, this review is largely related to the events devoted to the Year of the Squirrel 2020 in Ukraine. Among the already traditional measures aimed at disseminating knowledge, the cycle "21 most famous facts" is presented: a collection of important information about the squirrel, its biological and behavioural characteristics, and its role in human society. Information on the use of squirrels in symbols—images on coats of arms of different cities, mentions in folklore, the use of images in other areas—is also considered. Information on the colour forms of this rodent is also given, which can be distinguished by acquaintance with squirrels common in Ukraine. Research and projects on squirrels conducted in Ukraine and neighbouring countries, including the preparation of scientific and student works, school projects and photo galleries, are noted separately. Information on the etymology and synonyms of the Ukrainian common name of the squirrel and the areas of their use are presented. The squirrel as a symbol species of 2020 in the activity of the Ukrainian Theriological Society was chosen as a symbol for the logo of the 27th Theriological School organised in Zalishchyky (the school was postponed due to the Covid pandemic). According to the established tradition, a gallery of images of the squirrel sent to the Council of the Society by Ukrainian colleagues was prepared, and the most interesting ones reflecting the plasticity of the species and the variability of its colouration are presented in this review. A photograph of the squirrel is placed on the cover of the current volume of the journal *Theriologia Ukrainica* (Vol. 20), and the volume itself contains two scientific articles on this species.

Key words: squirrel, Year of Squirrel, symbol species, Theriological School, natural history education.

Correspondence to: Yulia Zizda; Uzhhorod National University, Zoological Museum, 54 Voloshin St, Uzhhorod, 88000 Ukraine; e-mail: julcha@ua.fm; orcid: 0000-0002-8337-327X

Submitted: 01.10.2020. Revised: 06.12.2020. Accepted: 30.10.2020.

Вступ

Види-символи — особлива категорія видів, важливих для привернення уваги фахівців, природоохоронців чи аматорів до потреб дослідження та охорони дикої фауни і можливостей співіснування людей з нею. Такі види обирають з-поміж добре відомих загалу, вони є такими, які додають позитивних емоцій і можуть бути об'єктами уваги, турботи та охорони (Загороднюк 2007, 2012; Брусенцова 2014; Зайцева-Анциферова & Дребет 2016).

В Україні рух під назвою «Роки звірят» започаткований 2009 р. Першим видом був зубр (2009), потім — видра (2010), кажан (2011, +2012 як міжнародний), вовчок (2013), борсук (2014), сарна (2015), бобр (2016), їжак (2017), вовк (2018), свиня (2019). За рішенням Ради Теріологічної школи 2020 рік став *Роком Вивірки*. На відзнаку цього на вебсайті Українського теріологічного товариства (terioshkola.org.ua) створено вебсторінку, де зібрано важливі факти про цю тварину.

Рис. 1. Емблема XXVII Теріологічної школи, що планувалася на осінь 2020 р., із зображенням вивірки.

Fig. 1. Emblem of the XXVII Theriological School planned for the autumn of 2020 with the image of the squirrel.

Вивірка — один із найвідоміших видів ссавців в Україні і один з найдавніших героїв літописів, епосів та казок, відомий як вевірка, вівериця, вивірка, а в частині русифікованих регіонів і як «білка» (про народні назви докладніше див.: Загороднюк & Дикий 2012). Його денна активність, пухнастість і довірливість до людей забезпечили йому добру увагу з боку всіх — і дорослих, і дітей, і мрійливих поетів, і корисливих господарників, туристів і мисливців, мультиплікаторів і природоохоронців (І. Загороднюк, terioshkola.org.ua). Не всі наші акції відбулися 2020 року через пандемію, проте відвідуваність тематичної сторінки була високою. Серед символів був і логотип 27 Теріошколи (рис. 1), відтермінованої через пандемію на невизначений час.

21 факт про вивірок

Вивірці ми присвятили вже традиційний набір з 21 факту, які можуть бути використані при підготовці інтерв'ю, тематичних інтернет-сторінок, вікторин. Такими фактами є:

1. Образ вивірки згадується в багатьох культурах. У Японії вона є символом плодючості. Словаки для захисту від злих духів загортали в шкурки вивірки новонародженого малюка. У скандинавській міфології вивірка Рататоск стрибає по Світовому дереву Ігдрасілль, переносючи лихі (перекручені нею) слова, якими обмінюються мудрий орел, що сидить на його вершині, та злий дракон, який живе в корінні. У «Слові о полку Ігоревім» (1800) знаходимо рядки: «Боян бо віщий, аще кому хотяше піснь творити, то растекашется мислю по древу, сірим волком по землі, шизим орлом под облаки». За однією з версій, «мись» — це вивірка¹, і фразу тлумачать як вдавання в зайві подробиці.
2. Вивірка нерідко виступає тотемом у різних народів, як от у корінних американців, де звичайним видом є вивірка сіра (*Sciurus carolinensis*), визнана з 1968 року символом штату Кентуккі. Для них вона є символом добробуту, довіри та ощадливості. Багато американських і британських банків мають символіку, пов'язану з вивіркою. Формування слова вивірка пояснюють через однокорінні «вивертатися, верткий» (більше про це далі).
3. Вивірка використовує особливу технологію розгризання горіха. Швидко обертаючи горіх в передніх лапках, вивірка вигризає в ньому невелику дірку з того боку, де є гострий кінчик, а потім вкладає в неї два нижні різці. Фокус полягає в тому, що у вивірки, як у багатьох гризунів, нижня щелепа складається з двох рухомих половинок, що з'єднані м'язом. Коли вивірка злегка стягує їх разом, різці розходяться в сторони й діють, як клин, вбитий в отвір, — горіх розкривається навпіл.
4. Відомі потужні міграції вивірок, які охоплюють значну їх кількість. Зокрема, у Східному Сибіру не раз відмічали «походи» великих груп цих гризунів у пошуках багатих кормом лісів. Іноді це величезні натовпи, що тягнуться на багато кілометрів, причому їх не зупиняють навіть широкі річки, які вивірки перепливають, як флотилія вітрильників, задерши вгору пухнасті хвости.
5. Вивірки чудово плавають. За сприятливих умов тваринка намагається уникати води, проте у вимушених випадках (зокрема й під час міграцій у пошуках багатих на поживу місць), вона може перепливати різноманітні водойми, зокрема й великі річки та затоки. В таких випадках гризун уникає намочання хвоста, для чого тримає хвіст високо над водою, адже під вагою мокрого хвоста вивірка не зможе вправно рухатися у воді й неминуче потоне.
6. У сучасному місті, як високо техногенному середовищі, вивірка, як і багато інших диких тварин, які шукають різні ніші для схову, може стати загрозою для роботи електромереж. Тварина насамперед може пошкодити лінії електропередач. Так, у США саме вивірки спричиняли не лише відключення електроенергії в Алабамському університеті, але й стали причиною зниження біржового індексу високих технологій NASDAQ.
7. Вивірок нерідко тримають в неволі, підбравши у природі молодих тваринок. Навіть дику вивірку можна приручити для годування з рук. Оскільки вивірка ховає надлишок їжі, вона буде брати у вас стільки, скільки ви будете пропонувати, і при потребі носити поживу до

¹ Насправді, очевидно, що «мись» — то миша (*mus*), гризун, не обов'язково вивірка, проте якась дендрофільна істота, як, наприклад, соня (*Dryomys*), також з підряду вивірковидих.

- схованок й повертатися знову й знову. Вивірки є одними із найбажаніших видів ссавців у міських парках, і люди часто тішаються зустрічами з ними, та підгодовують їх з рук.
8. Вивірки дуже дбають про чистоту — і свого хутра, і житла. Самець вивірки витрачає більше часу на догляд за шерстю, ніж самка. Вивірка вважається одним із найохайніших гризунів нашої фауни: її шерсть завжди в гарному стані, чиста й пухнаста.
 9. Вивірка витрачає багато енергії на постійні переміщення у просторі, як в пошуку поживи, так і уникненні хижаків. Окрім того, вивірка постійно перебуває на відкритому повітрі, по суті на постійному протязі, а витрати енергії неминучі. І, як багато диких тварин, вона активна цілорічно, і лише в люті морози на кілька днів може ховатися в дуплі або гайні. За тиждень вивірка з'їдає їжу масою, рівною масі її тіла.
 10. Вивірка є одним з наймінливіших за забарвленням хутра видів ссавців: відомі сірі, руді, коричневі, чорні вивірки. В Україні та в суміжних країнах можна зустріти всі ці варіанти, у тому числі й «чорних» (насправді темно-коричневих) — у Карпатах, рудих — у Лісо-степу й Поліссі, сірих (шиншилових) — у місцях інтродукції телеуток, зокрема в Криму, на Луганщині, на Одещині. Колір хутра має маскувальне значення: темні вивірки поширені переважно в темнохвойних (ялинових) лісах, а руді — у світлих, соснових.
 11. Вивірки зазвичай солітарні тварини, тобто живуть поодинокі, за винятком, звісно, періоду розмноження і вигодовування малечі. Доросла вивірка живе майже постійно наодинці, окрім лише періодів сильних морозів, коли вона зимує в гніздах з іншими вивірками. Такі гнізда, збудовані з гілок і листя і вистелені зсередини лубом і рослинним «пухом», називають «гайна». Вони теплі, з м'якою вистилкою, що дозволяє пережити морози, а гілки, що стирчать назовні, роблять гайна мало доступними для куниць.
 12. Як мешканці крон дерев, вивірки мають гарний зір і тонкий слух. Власне, тому вони (як і всі види підряду вивірковидих, включно з сонями, вовчками та ховраками) вирізняються великими очима. Проте дуже важливим у кронах дерев є й слух, оскільки можливості зору при житті в кронах обмежені, а життя на відкритому повітрі дає можливість чути звуки з усіх боків. Тому вивірки мають хороший слух, а краще чути їм, як вважається, допомагають не лише розвинені вушниці, але й волосяні китиці на кінчиках вух.
 13. Вивірки — доволі розумні істоти. Значною мірою це пов'язано зі складною поведінкою та складними переміщеннями у просторі, зокрема й при пошуках поживи та втечах від куниць та інших хижаків. Вони, як відомо, дуже заплутують «глядача», коли ховають їжу. Імітації «заховувань» полягають у тому, щоб обдурити потенційних злодіїв — інших вивірок або птахів. Попри це, більшість здібностей є вродженими, і в неволі вивірки мало чому навчаються, зберігаючи імідж не дуже успішних до навчання гризунів.
 14. Існує день цінування вивірки, започаткований 2001 року Крісті МакКаун, відновницею дикої природи. Проводиться щорічно 21 січня, але аналогічно до Дня цінування слонів, Дня обізнаності про пінгвінів та інших свят, присвячених тваринам; він відзначається не повсюдно. Як пояснила сама МакКаун на своєму вебсайті, «хоча офіційних заходів не заплановано, ви можете допомогти святкуванню, забезпечивши їжу для вивірок». Вона також зауважує, що «багато ласощів можуть зашкодити здоров'ю тварин».
 15. Усі типово «деревні» вивірки, зокрема й поширені в Європі, належать до роду *Sciurus*, назва якого походить від грецьких слів «skia» (тінь) та «ouga» (хвіст). Ця давня латинська назва, як повідомляють філологи, посвячені в етимологію, відображає звичку вивірок ховатися в тіні своїх довгих густих і розпушених хвостів.
 16. Вивірки є важливим джерелом їжі для безлічі хижаків, включаючи змії, койотів, яструбів та сов. У нас основним хижаком, що полює на вивірку, є куниця лісова (*Martes martes*). В окремих країнах є багата й давня історія вживання вивірок в їжу людьми; зокрема, у США їх давно їдять у таких стравах, як бургуа Кентуккі та рагу Брансвік. Останнім часом традиція вживати м'ясо вивірок згасла, особливо стосовно літяг (*Glaucomys*), але багато американців все ще полюють на сірих вивірок задля своїх гастрономічних примх.
 17. Якщо ви бачите білосніжну або чорну вивірку в Північній Америці, то, ймовірно, це біла або меланістична форма вивірки сірої (*Sciurus carolinensis*). Варіант чорного кольору — це результат розвитку темного пігменту, який зустрічається у багатьох тварин. Біле забарв-

- лення хутра може спричинити альбінізм, хоча у багатьох білих вивірок відсутній відомий для альбіносів червоний колір очей. Деякі місцевості густо населені білими вивірками, як-от Бревард в штаті Північна Кароліна, де кожна третя вивірка має біле хутро.
18. Згідно з дослідженнями, що фінансуються Національним інститутом здоров'я (НИН), вивірки мають ознаку, яка може допомогти захистити пацієнтів з інсультом від ураження мозку. Коли вивірки сплять, їхній мозок відчутно зменшує приплив крові (як у людей після інсульту), і вивірки виходять зі стану глибокого сну без наслідків. Вчені вважають, що потенційний наркотик «може надати стійкість мозку хворих на ішемічний інсульт, наслідуючи клітинні зміни, що захищають мозок цих тварин», — повідомляють з НИН.
 19. Вивірки спілкуються за допомогою складних систем високочастотного щебетання та рухів хвостом. Дослідження також виявили, що вони здатні спостерігати і вчитися один у одного, особливо якщо це стосується крадіжки їжі. При небезпеці вивірки видають характерні «чмоки», що інколи використовують любителі спостерігати за вивірками, надто при потребі їх відвадити від певного небезпечного для них місця.
 20. Сміливість і довірливість вивірок іноді межує з нахабством. Наприклад, достатньо відомим став один яскраво-рудий розбійник, який намагався раніше за інших вивірок обізнати (випросити гостинці) городян, що гуляли парком. Він швидко обшарював кишені, сумки та дитячі коляски, і якщо «оброк» оплачувався недостатньо моторно, то й кусався. Зараз таких нахаб небагато; можливо, тому, що підгодовують їх не часто.
 21. В Аргентині палеонтологи знайшли скам'янілі рештки шаблезубої вивірки, схожої на персонажа з анімаційного фільму «Льодовиковий період», яка жила на території країни 94 мільйони років тому. Загалом вивірки і в цілому види родини вивіркових є частими об'єктами уваги палеонтологів, оскільки це одна з найдавніших груп гризунів.

Фольклор

Вивірки — часті герої епосів, казок та оповідань. Завдяки цьому вивірки входять до числа найбільш пізнаваних об'єктів живої природи. Наводимо декілька прикладів:

Хвіст трубою, спритні ніжки — плиг із гілки на сучок!
 Носить вивірка горішки в золотий свій сундучок.
 В неї очі, мов горішки, кожушинка хутряна,
 Гострі вушка, наче ріжки, у дуплі живе вона.
 (Грицько Бойко «Білочка»)

У Дмитра Павличка (1965) знаходимо:
 «Край хати — журавель-батіг, Соснова кучерява шапка,
 Де сонця золотий горіх Тримає вивірка у лапках».

Жили собі дві вивірки у густому лісі у дуплах. Однаково гарні, пухнасті, ловкі, руденькі. Тільки не однакової вдачі. Одна з них цілий день трудилася: збирала горішки, гриби, жолуді, і все складала у своїй хатинці. А друга була зовсім лінива. Цілими днями гралася, стрибала з гілки на гілку. А схоче поїсти — не журиться, бо літом усюди їжі повно. То горіх, то жолудь, то корінці якісь. Гризе щось та знову скаче весела. Тим часом перша вивірочка нанесла собі в дупло повно всякої їжі. Вже задалегідь застелила свою хатинку мохом і сухим листям, щоби взимку було тепло. Та й дверцята приробила до свого дому. Так пройшло літо, у однієї вивірки — у праці, а у другої — в іграх. Минула вже й дощова осінь, прийшла холодна зима. У лісі стало сумно і пусто: ні листка, ні грибів, ні горішків, тільки голі дерева та сніг. Сидить собі у теплому дуплі роботяща вивірка і гадки про біду не має. І м'яко їй, і тепло, і їсти є що. Не так жилося її лінійній сестрі. У її дуплі — ні вікон, ні дверей. І жодного горішка. Сидить бідна, голодна, замерзла, у клубочок скотилася. Тут вона пригадала про свою сестру, та й думає собі: «Піду я до неї, хай допоможе чим-небудь, у неї гори припасів. А літом їй поверну». Іде вона до сусідки і несміливо стукає у двері. Та глянула на нещасну напівмертву сусідку і все зрозуміла. — Прошу сідай, саме на обід прийшла. Зігрійся трохи у моху, а я принесу горішків, жолудів. А як хочеш, живи разом зі мною, мені так сумно самій. — Але я ж не заслужила на таку доброту. — Нічого, тепер ти також будеш дбати так, як я, бо пізнала, що без праці нема добра. От будемо разом працювати і жити. І відтоді жили дві вивірки разом. А найближчого літа лінива стала роботящою і принесла великі запаси харчів до спільної хати.
 («Дві вивірки», українська народна казка).

Також вивірка є героєм татарської народної казки «Три доньки»², відгадкою до відомих загадок, наприклад: «В сосні дупло, в дуплі тепло. А хто в дуплі живе в теплі?», згадується в прислів'ях і приказках, найвідомішою з яких є: «крутитися як білка в колесі».

Серед мудростей є й такі: «Істина, як вивірка, що бере в тебе горішки з долоні. Спробуй лише вхопити красуню, і ти назавжди втратиш її довіру»; «Коли Старчик переїжджав жити на пасіку, до нього щодня прибігала вивірка, щоб пожитися горішками з його долоні. “Дивись, Саню, — якось сказав мені Старчик, — ця білочка не відчуває нестатку в горішках. У лісі повно ліщини. Але вона все одно прибігає до мене і годується з моїх рук. Вивірка не дякує мені за мою щедрість. Я даю їй горішки і теж не потребую дяки. Будь як ця вивірка, поведься як я, і щедрість неодмінно стане твоїм видихом і вдихом.» (Виженко 2020).

Етимологічні нотатки

Вивірка звичайна, або лісова, чи руда (*Sciurus vulgaris*), — типовий вид гризунів з роду Вивірка (*Sciurus*) родина Вивіркових (Sciuridae). Відома також як «білка звичайна» або «векша». Етимологія родової назви й видового означення: грец. *σκιά* — тінь, грец. *οὐρά* — хвіст (σκίουρος — «заслонений хвостом»), лат. *vulgaris* — звичайний.

Слово «вивірка» є одним з найдавніших зоонімів Руси, який дотепер вживається у науковій літературі та як народна назва (Загороднюк 2009). Різноманітні словоформи на основі «veveg» є основою назви цього гризуна у більшості слов'янських мов — «вавёрка» у Білорусі, «vovegè» у Литві, «вивірка» в Україні, «veverka» в Чехії, «vevegica» у Словаччині, «Veveriča» в Румунії тощо. Східні популяції іменують «векша» (європейська частина Росії) та «телеутка» (Сибір, Алтай). У російськомовній літературі поширення отримала назва «білка», яку нерідко наводять разом із назвою «векша», яка є дуже давнім фіно-угорським або тюркським (чуваським) запозиченням. «Верткість» «вівер» відбита і у споріднених назвах. Наприклад, Карл Лінней описав норку як *Viverra lutreola* Linnaeus, 1761 (вівера маленька видрочка).

У літописних джерелах вид називали віверицею, а «білою» (бѣла, не білкою) іменували коштовне хутро або в цілому подать. З Іпатіївського списку літопису руського читаємо: «по бѣлѣ . и вѣверици» (з Лаврентіївського списку «по бѣлѣи вѣверицѣ) від кожного диму. «Біла» має споріднені слова, такі що означають достаток, багатство, податок, цінність: білувати (звіра), білизна (у т.ч. риба), білуга, Білгород, біла хата, біле личко й низка близьких слів із заміною «л/р»: біра, бірка, бірувати (Загороднюк & Дикий 2012). Не можна забувати й те, що вивірка зісподу біла, і ця її ознака дуже примітна, хоча інших таких білочеревих звірят називають ласками (ласий, підласий — біло- або світлочеревий).

Чорні вивірки та телеутки

Найпримітнішою географічною расою, відомою своїм темним (фактично чорним) забарвленням хутра, є карпатська раса, відома як підвид *Sciurus vulgaris carpathicus* (звісно, і у них черево біле). Загалом у фауні Карпат в усіх типах місцезнаходжень можна добре розрізнити дві кольорові форми, — чорну і червону, яких найчастіше описують як різні підвиди. Загалом ці дві форми є лише основними варіантами, а в ряду географічних популяцій є надвисоке різноманіття перехідних між ними форм, які створюють неперервний варіативний ряд.

Поміж цих публікацій присутні кілька наукових статей у нашому журналі *Theriologia Ukrainica* (Зізда 2006). Висловлено чимало гіпотез про те, чому формуються такі відмінності, найпоширенішими з яких є адаптивні (Зізда 2005, 2020). Серед них і та, що пояснює поширення цих форм потребами маскуванню: в рівнинних переважно соснових лісах вивірки червоні, у гірських (переважно ялинових лісах) вивірки темні. У міських парках у передгірних місцевостях (Ужгород, Мукачєво, Львів, Дрогобич) зустрічаються вивірки найрізноманітніших варіантів забарвлення, що можна пояснити змішуванням особин з різних популяцій та ослабленим добором через низьку чисельність хижаків, зокрема й куниць лісових.

² Вебсайт «Добра казка»: <https://dobra-kazka.in.ua/kazky-narodiv-svitu/rizne/try-donky/>

У 1950–1970-х роках в Україні проведено низку заходів з «покращення мисливської фауни», серед яких примітним стало й вселення в природні комплекси Південного берега Криму та в ліси Придінців'я світлої, сірозабарвленої форми вивірок з Алтаю, відомої як «телеутка» (вивірки з хвилясто-сірим «шиншиловим» забарвленням хутра і довгими китицями на вухах, притому голова, лапки, і хвіст не сірі, а руді). Наразі ця форма вивірки значно розмножилася й поширилася, чому сприяє продаж і наступні часті втечі вивірок з неволі, зокрема в Донецьку й Одесі. Це додало різноманіття географічних рас вивірок, поширених в Україні.

Фотографії

Вивірка — частий об'єкт уваги фотографів живої природи (напр.: Hlasek 2020). При підготовці цього випуску редакцією *Theriologia Ukrainica* було зібрано чимало фото вивірок і проведено їх відбір з метою обрання титульної фотографії на обкладинку поточного випуску цього видання. Колекцію фото представлено на рис. 2. Ці фото зроблені нашими колегами-зоологами в різних регіонах України (плюс одне фото привезено з Китаю) і відображають не тільки грацію цього гризуна, але й мінливість його забарвлення.

Рис. 2. Найбільш цікаві фото вивірок з колекції оригінальних світлин, зібраних поміж колегами редакцією *Theriologia Ukrainica*, автори: 1 — С. Григор'єв (Київський зоопарк), 2 — Є. Скоробогатов (чорна китайська вивірка), 3 — М. Борисенко (Канівський заповідник), 4–5 — О. Різник (черкаська вивірка), 6–7 — М. Дребет, 8 — О. Дятлова (одеська телеутка), 9 — О. Губська (кримська телеутка).

Fig. 2. The most interesting photos of squirrels from the collection of original photographs collected from colleagues by the editorial board of *Theriologia Ukrainica*, authors: 1 — S. Grygoriev (Kyiv Zoo), 2 — E. Skorobogatov (black Chinese squirrel), 3 — M. Borisenko (Kaniv reserve), 4–5 — O. Riznyk (Cherkasy squirrel), 6–7 — M. Drebet, 8 — O. Dyatlova (Odessa squirrel-teleutka), 9 — O. Gubska (Crimean squirrel-teleutka).

Символіка та події 2020 року

Вивірка лісова (*Sciurus vulgaris*) є видом-символом кількох знаних міст. Зокрема, цей вид зображений на прапорі Ківерців і гербі цього міста (Волинь), є одним із символів міста Гельсінкі (Фінляндія), є центральним елементом родового герба Ахінгер та зображена на гербі м. Соснівка на Львівщині. Вивірка є об'єктом навчальних проєктів для дітей у школі (Рибак 2020). Вивірка зображена на емблемі поточної XXVII Теріологічної школи, якої на жаль у цьому році не було проведено, проте підготовлено поточний збірник наукових праць, і в цьому томі на його обкладинці розміщено вивірку (фото М. Дребета).

Нещодавно в Кам'янці-Подільському захищена магістерська робота про міських вивірок, їхній розподіл по міських фітоценозах та особливості їхнього гніздобудування (Бучацька 2018), за матеріалами якої підготовлено статтю для поточного тому *Therologia Ukrainica* (Матвеев & Бучацька 2020). І ще одна стаття в цьому ж томі присвячена моделюванню динаміки ареалу вивірки у Східній Європі в умовах зміни клімату (Коломицев & Придатко-Долін 2020). Наостанок у грудні 2020 року захищено дисертацію про екологію та мінливість вивірок на заході України (Войнарович 2020).

Післямова

Сподіватимемося, що Рік Вивірки сприятиме розвитку всіх форм співіснування людей з дикою природою і уваги не лише любителів природи, але й всіх громадян до потреб дбайливого ставлення до видів дикої фауни, які потребують нашої уваги не менше, ніж здичавілі й безпритульні тварини. Врешті, вивірки — це краса міських парків і один з індикаторів умовно нормального стану популяції аборигенних диких тварин, що живуть біля людей. Синантропія серед аборигенних видів — явище нечасте, і вивірка — один із них.

Подяки

Щиро дякуємо всім колегам, які підтримали ідею вибору виду-символу і своєю активною участю, як у провітницьких заходах, так і доборі фото та підготовці спеціальних публікацій про вид, сприяли розвитку ініціатив, зокрема Михайлу Дребету, Григорію Коломицеву, Миколі Матвееву, Василю Придатко-Доліну, Володимиру Терлецькому. Наша подяка всім авторам фото вивірок. Дякуємо також Катерині Очеретній та Золтану Баркасі за коректуру тексту та корисні зауваження щодо його викладу.

Література

- Брусенцова, Н. 2014. Рік Борсука в Україні (2014). *Праці Теріологічної Школи*, **12**: 134–137.
- Бучацька, О. С. 2018. *Біологія, чисельність, гніздовий стереотип та біотопний розподіл вивірки звичайної Sciurus vulgaris в умовах Середнього Придністров'я*. Дипломна праця; спец. 014.05. Кам'янець-Подільський, 1–77.
- Виженко, О. 2020. Ковінька, торбинка і флейта (благовіст Старчика). *Українське життя в Севастополі (вебсайт)*. <https://bit.ly/3wqg5fi>
- Войнарович, Ю. Е. 2020. *Аутекологічні особливості Sciurus vulgaris в умовах синантропізації рослинного покриву Південно-Західного макросхилу Українських Карпат*. Дис. ... канд. біол. наук. Львів, 1–254.
- Загороднюк, І. 2007. Символи і логотипи Теріологічної школи та види-символи. *Novitates Theriologicae*, **7**: 37–43.
- Загороднюк, І. В. 2009. Таксономія і номенклатура немисшвидних гризунів фауни України. *Збірник праць Зоологічного музею*, **40**: 147–185.
- Загороднюк, І. 2012. Види-символи та тематичні роки звірів в Україні. *Теріофауна заповідних територій та збереження савани*. Гола Пристань, **74**. (Серія: Novitates Theriologicae. Pars 8).
- Загороднюк І., І. Дикий. 2012. Мисливська теріофауна України: видовий склад і вернакулярні назви. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, **58**: 21–44.
- Зайцева-Анциферова, Г., М. Дребет. 2016. Популяризація знань про вовчків в Україні: здобутки і перспективи. *Праці Теріологічної Школи*, **14**: 166–177.
- Зізда, Ю. 2005. Поширення кольорових форм вивірки (*Sciurus vulgaris*) у Закарпатті та в суміжних областях України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія*, **17**: 147–154.
- Зізда, Ю. 2006. Оцінки різноманіття кольорових форм вивірки (*Sciurus vulgaris*) у синантропних і природних місцезнаходженнях Закарпаття. *Праці Теріологічної Школи*, **8** (Фауна в антропогенному середовищі): 126–132.
- Зінчук, М. (упорядн.). 2010. *Українські народні казки: Книга 30. Казки Поділля*. Букрек, Чернівці, 1–424.
- Коломицев, Г., В. Придатко-Долін. 2020. Моделювання поширення вивірки звичайної (*Sciurus vulgaris*) у Східній Європі в умовах зміни клімату, згідно зі сценаріями нового покоління (SSP) до 2100 року. *Therologia Ukrainica*, **20**: 105–126. (In Ukrainian)
- Матвеев, М. Д., О. С. Бучацька. 2020. Особливості гніздобудування вивірки звичайної в умовах Кам'янця-Подільського. *Therologia Ukrainica*, **20**: 139–149.
- Рибак, Л., М. 2020. "Білочка живуть поряд" (Проєкт для учнів 2 класу). URL: <https://bit.ly/3ocRPRE>

References

- Brusentsova, N. 2014. The Badger Year in Ukraine (2014). *Proceedings of the Theriological School*, **12**: 134–137. [CrossRef](#)
- Buchatska, O. S. 2018. *Biology, abundance, nesting stereotype and biotope distribution of red squirrel Sciurus vulgaris in the Middle Transnistria*. Master's degree specialty 014.05. Kamianets-Podilsky, 1–77. (In Ukrainian)
- Hlasek, J. 2020. *Sciurus vulgaris*. Website Photo Gallery Wildlife Pictures. <https://bit.ly/2RTIBNX>
- Kolomytsev, G., V. Prydatko-Dolin. 2020. Red Squirrel (*Sciurus vulgaris*) habitats change modelling in Eastern Europe in the scope of the climate change according to new generation scenarios (SSPs) by 2100. *Therologia Ukrainica*, **20**: 105–126. (In Ukrainian) [CrossRef](#)
- Matvieiev, M. D., O. S. Buchatska. 2020. The specific features of the housing of the common squirrel (*Sciurus vulgaris*) in Kamianets-Podilskiy. *Therologia Ukrainica*, **20**: 139–149. (In Ukrainian) [CrossRef](#)
- Rybak, L., M. 2020. “Squirrels live side by side” (Project for 2nd year pupils). URL: <https://bit.ly/3ocRPRE>
- Vyzhenko, O. 2020. Kovinka, bag and flute (Starchyk's gospel) [electronic version]. *Ukrainian life in Sevastopol (website)*. <http://ukrlife.org/main/minerva/star4ik.html>
- Voynarovych, Yu. E. 2020. *Autecological features of Sciurus vulgaris in the conditions of synanthropization of vegetation of the South-Western macroslope of the Ukrainian Carpathians*. Dis. Cand. Biol. Science. Lviv, 1–254. (In Ukrainian)
- Zagorodniuk, I. 2007. Symbols and logos of the Theriological School and symbol species. *Novitates Theriologicae*, **7**: 37–43. (In Ukrainian)
- Zagorodniuk, I. V. 2009. Taxonomy and nomenclature of the non-Muroidea rodents of Ukraine. *Proceedings of Zoological Museum. Kyiv*, **40**: 147–185. (In Ukrainian)
- Zagorodniuk, I. 2012. Symbol species and thematic years of animals in Ukraine. In: *Theriofauna of Protected Areas and Mammal Protection*. Holo Prystan, 74. (Series: Novitates Theriologicae; Pars 8).
- Zagorodniuk, I., I. Dykyy. 2012. Hunting mammal fauna of Ukraine: species list and vernacular names. *Visnyk of the Lviv University. Series Biology*, **58**: 21–44. (In Ukrainian)
- Zaytseva-Anciferova, H., M. Drebet. 2016. Popularization of knowledge about dormice in Ukraine: results and perspectives. *Proceedings of the Theriological School*, **14**: 166–177. [CrossRef](#)
- Zizda, Yu. Distribution of the colored forms of squirrel (*Sciurus vulgaris*) in the Transcarpathians and adjacent regions of Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod University. Series Biology*, **17**: 147–154. (In Ukrainian)
- Zizda, Yu. Estimation of a diversity of color forms of the red squirrel (*Sciurus vulgaris*) in synanthropic and natural habitats in the Transcarpathian region. *Proceedings of the Theriological School*, **8** (Fauna in Anthropogenic Environments): 126–132. (In Ukrainian)
- Zinchuk, M. (ed.). 2010. *Ukrainian folk tales: Book 30. Tales of Podillya*. Bukrek, Chernivtsi, 1–424.